

Multifunctionele landbouw Regio Rivierenland, aantal en omzet in 2020

December 2022

Harold van der Meulen, Marcel Vijn, Mariël Benus & Ralph Pessers
Wageningen University & Research

Samenvatting

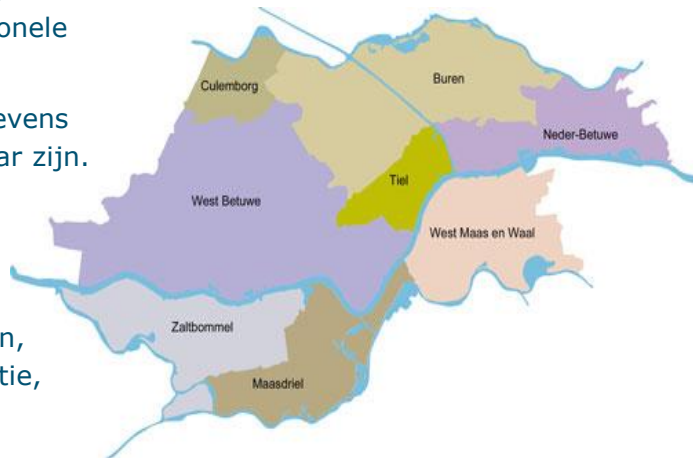
Totaaloverzicht schatting aantal bedrijven en omzet multifunctionele landbouw Regio Rivierenland 2016-2020

	Aantal bedrijven		Omzet (in 1.000 euro)		Aandeel bedrijven t.o.v. landelijk (in %) in 2020	Aandeel omzet t.o.v. landelijk (in %) in 2020
	2016	2020	2016	2020		
Zorglandbouw	20	25	6.500	9.100	1,9	2,9
Agrarische kinderopvang	9	8	3.000	3.900	3,0	3,4
Boerderijverkoop	225	297	13.925	27.210	7,7	7,4
Recreatie (verblijfs-)	19 (alleen B&B)	36	1.000 (alleen B&B)	1.900	2,3	1,9
Agrarisch natuurbeheer	84	192	525	1.070	1,7	1,4
Boerderijeducatie	23	20	7	1	2,0	1,0
TOTAAL ^{a)}	290	480	24.957	43.181	3,0	4,2

- In 2020 zijn 480 agrarische bedrijven (bijna 30%) in de Regio Rivierenland actief met multifunctionele landbouw; was in 2016 circa 17%. Toename van aantal bedrijven met multifunctionele landbouw van 66% t.o.v. 2016.
- Omzet is gegroeid naar circa 43 mln. euro (+73% t.o.v. 2016). Boerderijverkoop met circa 27 mln. euro bovengemiddeld van belang in aantal en omzet ook in vergelijking met landelijke cijfers.

Vraagstelling en definities

- Doel van deze studie is om voor Regio Rivierenland een vervolgmeting uit te voeren naar de omvang – in aantal bedrijven en omzet – van de multifunctionele landbouw in 2020.
- Er is gekozen voor 2020, omdat dit het jaartal is met de meest recente gegevens uit de CBS Landbouwtelling en er voor 2020 ook landelijke cijfers beschikbaar zijn.
- Door deze meting kunnen de ontwikkelingen binnen de multifunctionele landbouw in de regio worden gemonitord tussen 2016 en 2020 en worden vergeleken met de landelijke cijfers van 2020.
- Binnen de multifunctionele landbouw worden zes deelsectoren onderscheiden, te weten: zorglandbouw, agrarische kinderopvang, boerderijverkoop, recreatie, agrarisch natuurbeheer en educatie.
- Covid-19 pandemie heeft negatief effect gehad op cijfers voor recreatie en educatie en positief op boerderijverkoop. Beperkt effect bij zorglandbouw en agrarische kinderopvang door compensatie overheid.
- Regio Rivierenland is het samenwerkingsverband van acht gemeenten: West Betuwe, Zaltbommel, Maasdriel, Culemborg, Buren, Tiel, Neder Betuwe en West Maas en Waal (zie kaart).

Gevolgde aanpak

- Als vertrekpunt zijn de meest recente gegevens over multifunctionele landbouw genomen uit de CBS Landbouwtelling 2020. Deze gegevens geven niet voor alle multifunctionele activiteiten het volledige beeld (zie ook 'Reflectie op aantallen uit de CBS-Landbouwtelling 2020').
- In twee bijeenkomsten – zorglandbouw en agrarische kinderopvang – en interviews met sleutelfiguren uit de regio voor boerderijverkoop, recreatie, agrarisch natuurbeheer en boerderijeducatie is kritisch gekeken naar de gegevens uit de Landbouwtelling en zijn inschattingen gemaakt van het aantal bedrijven en de omzetcijfers. Zie bijlage voor geraadpleegde personen.
- Ook gebruik gemaakt van inzichten en cijfers uit de landelijke studie ['Kijk op multifunctionele landbouw; omzet 2007-2020'](#) uitgevoerd door Wageningen University & Research in 2022. Betreft o.a. omzetcijfers per bedrijf van enkele deelactiviteiten waarvan regionale cijfers ontbraken.

Aantal bedrijven Landbouwtelling en deze meting cijfers 2020 Regio Rivierenland

	Aantal bedrijven landbouwtelling	Aantal bedrijven deze meting
Zorglandbouw	22	25
Agrarische kinderopvang	4	8
Boerderijverkoop	221	297
Recreatie*	33	36
Agrarisch natuurbeheer	169	192
Boerderijeducatie	20	20

* Landbouwtelling is zowel dag- als verblijfsrecreatie. Deze meting alleen verblijfsrecreatie

Reflectie op aantallen uit de CBS-Landbouwtelling 2020

- Tijdens de gehouden bijeenkomsten en interviews met ondernemers is gebleken dat bij meerdere verbredingsactiviteiten het aantal agrarische bedrijven met verbreding wordt onderschat in de Landbouwtelling van 2020. Dit speelt bij alle verbredingsactiviteiten met uitzondering van boerderijeducatie. Dat het aantal bedrijven meer is dan in de Landbouwtelling werd ook in de nulmeting voor de Regio Rivierenland al waargenomen (zie: <https://edepot.wur.nl/475404>). Dit beeld komt ook terug in de landelijke omzetsmeting multifunctionele landbouw (zie: [Kijk op multifunctionele landbouw \(wur.nl\)](https://www.wur.nl)).
- Mogelijke verklaringen hiervoor zijn:
 - Het juridisch afsplitsen van een verbredingsactiviteit waardoor er steeds minder verbredingsactiviteiten in de Landbouwtelling zijn geregistreerd. Hierdoor ontstaan meerdere zelfstandige bedrijven met eigen rechtsvorm en boekhouding.
 - In deze regio vindt veel huisverkoop plaats via kramen aan de weg/straat die door ondernemers niet als zodanig wordt vastgelegd in de Landbouwtelling.

Vertrekpunt CBS-Landbouwtelling 2020

Aantal land- en tuinbouwbedrijven met multifunctionele landbouw in Regio Rivierenland naar bedrijfstype, 2020

	Aantal	Aantal met verbreding en (% met verbreding)	Recreatie	Boerderijverkoop	Natuurbeheer	Zorgboerderij	Educatie	Kinderopvang
Akkerbouw	145	25 (17%)	2	6	17	1	1	0
w.v. > 25.000 euro SO	59	20 (34%)	2	6	12	1	1	0
Melkvee	309	106 (34%)	8	20	82	5	10	3
Overig graasdieren	368	82 (22%)	13	26	45	11	3	1
Intensief	74	21 (28%)	1	16	5	1	2	0
Overig landbouw	73	33 (45%)	2	24	7	4	1	0
Glastuinbouw	122	11 (9%)	0	11	0	0	0	0
Fruit	351	93 (26%)	4	84	11	0	1	0
Overig tuinbouw	228	35 (15%)	3	34	2	0	2	0
Totaal Regio Rivierenland ^{a)}	1.670	406 (24%)	33	221	169	22	20	4

- Totaal 1.670 agrarische bedrijven (3% landelijk aantal) in 2020. Hiervan 406 bedrijven (24%) actief met multifunctionele landbouw; in 2016 was dat 13%. Landelijk is dit 27% (2016: 17%). Boerderijverkoop is met 221 geregistreerde bedrijven de meest voorkomende vorm van verbreding gevolgd door agrarisch natuurbeheer (169).

Vertrekpunt CBS-Landbouwtelling 2020

Percentage agrarische bedrijven met multifunctionele landbouw in Regio Rivierenland naar aandeel in omzet

	Aantal	Aantal met verbreding	SO/bedrijf x 1.000 euro	Percentage < 10%	Percentage 10-30%	Percentage 30-50%	Percentage > 50%
Akkerbouw	145	25	48	38	22	12	28
w.v. > 25.000 euro SO	59	20	101	45	24	10	21
Melkvee	309	106	435	73	15	4	9
Overig graasdieren	368	82	161	35	30	16	19
Intensief	74	21	1251	72	14	3	10
Overig landbouw	73	33	233	48	21	12	19
Glastuinbouw	122	11	2680	59	0	10	31
Fruit	351	93	289	45	16	6	33
Overig tuinbouw	228	35	723	40	25	13	23
Totaal Rivierenland	1.670	406	563	49	20	9	22

- Gemiddelde Standaardomzet (SO) binnen de Regio van een land- en tuinbouwbedrijf is ongeveer 563.000 euro (landelijk 476.000 euro SO).
- Op bijna de helft van de agrarische bedrijven met verbreding (49%) is het aandeel in de omzet uit verbreding minder dan 10%. Op 22% van de bedrijven zorgt de verbredingsactiviteit voor meer dan 50% van de omzet op het bedrijf (in 2016: 11%). Dit zijn met name fruit-, glastuinbouw- en akkerbouwbedrijven. De groei van het aantal bedrijven dat meer dan 50% van de bedrijfsomzet uit verbredingsactiviteiten haalt geeft duidelijk de potentie van verbredingsactiviteiten op het landbouwbedrijf in de toekomst aan.

Ontwikkeling (Landbouwtelling) 2020 t.o.v. 2016

	Aantal bedrijven	Aantal met verbreding	Recreatie	Boerderijverkoop	Natuurbeheer	Zorgboerderij	Educatie	Kinderopvang
Akkerbouw	10	12	1	2	9	1	0	-1
w.v. > 25.000 euro SO	3	12	1	2	9	1	0	-1
Melkvee	-45	47	2	6	47	1	0	1
Overig graasdieren	25	31	2	14	17	5	0	0
Intensief	-18	7	1	6	3	-1	1	0
Overig landbouw	-18	13	0	12	1	2	-2	0
Glastuinbouw	10	10	0	10	0	0	0	0
Fruit	-3	45	-1	42	8	-1	-2	0
Overig tuinbouw	-1	21	1	22	1	-1	0	0
Totaal Regio Rivierenland	-40	186	6	114	86	6	-3	0

- Ten opzichte van 2016 blijkt in 2020 ondanks een afname van aantal bedrijven (-40) het aantal bedrijven met multifunctionele landbouw flink is toegenomen (+ 186). Grootste toename in boerderijverkoop en agrarisch natuurbeheer.
- In de sector melkvee en overige graasdieren zijn de verbredingsactiviteiten het meeste toegenomen door deelname aan natuurbeheer. Toename in boerderijverkoop is vooral zichtbaar bij de fruit- en overige tuinbouwbedrijven.

Zorglandbouw

- Zorgboerderijen bieden zorg aan meerdere doelgroepen en in verschillende vormen, zoals dagbesteding, woonzorg (7 x 24 uur) en logeeropvang.
- In de Regio zijn circa 25 agrarische zorgboerderijen. Binnen de Regio zijn de Vereniging Zorgboeren Rivierengebied en de Coöperatie Boer & Zorg actief. Beiden zijn aangesloten bij de landelijke Federatie Landbouw & Zorg en beschikken over een kwaliteitskeurmerk.
- Aantal zorgboerderijen in 2020 gestegen met 25% tot 25. Omzetgroei +40% t.o.v. 2016 door groei in aantal cliënten en groei in bedrijven naar 9,1 mln. euro in 2020.
- Spreiding in de omzet is groot rond een gemiddelde van 365.000 euro in 2020. Dit komt door diversiteit in omvang en vormen van zorg waarbij dagbesteding de boventoon voert naast enkele boerderijen met ook woonzorg.
- De laatste jaren is er een verdere professionalisering en vraag naar zorg die natuur inzet voor haar deelnemers.
- Gevolgen Covid-19 beperkt gebleven vanwege compensatie vanuit de overheid.

Tabel Zorglandbouw, aantal en omzet 2016 en 2020 Regio Rivierenland

	2016	2020	Aandeel 2020 in landelijke cijfers (in %)
Aantal bedrijven	20	25	1,9
Omzet (in mln. euro)	6,5	9,1	2,9

Agrarische kinderopvang

- Boerderijen die kinderen van anderen opvangen noemen we agrarische kinderopvang. Die kan in grootte variëren van kindcentra (met kinderdagopvang, BSO en peuteropvang) met hulp van personeel tot gastouderschap.
- In de Regio zijn circa 4 grote kinderdagverblijven. De markt voor kinderopvang in de Regio is hiermee goed gedekt en geprofessionaliseerd. Deze verblijven profiteren van een sterke vraag. Er zijn zelfs wachtlijsten. De gemiddelde omzet per bedrijf in 2020 is geschat op 940.000 euro.
- Daarnaast is er kleinschalige opvang in de vorm van gastouderschap. In de Regio wordt dit aantal geschat op circa 4 bedrijven (1 minder dan in 2016) met een gemiddelde omzet per bedrijf van ongeveer 23.000 euro.
- Totale omzet tussen 2016 en 2020 is met 30% gestegen tot 3,9 mln. euro.

Aantal bedrijven en omzet agrarische kinderopvang, 2016 – 2020 Regio Rivierenland

	2016	2020	Aandeel 2020 in landelijke cijfers (%)
Aantal bedrijven	9	8	3,0
Omzet (in mln. euro)	3	3,9	3,4

Boerderijverkoop

- Onder boerderijverkoop wordt in 2020 verstaan de directe afzet van een boer of tuinder aan consumenten (0 schakels = definitie landelijke meting).
- Naar schatting houden circa 300 bedrijven in de Regio zich hiermee bezig. Dit zijn er beduidend meer dan in de Landbouwtelling en in de vorige telling. Uiteindelijke toename van circa 70 bedrijven.
- Boerderijwinkels variëren in omvang van een groot aantal kleine winkels met naar schatting 55.000 euro omzet tot een groep met circa 180.000 euro en een beperkt aantal grote winkels met circa 480.000 euro omzet. Langs de weg zijn er naast kleine verkooppunten veel grote kersenkramen met een bovengemiddelde omzet (circa 115.000 euro). Totale omzet ingeschat op circa 27,2 mln. euro: bijna verdubbeling t.o.v. 2016. De omzet is ten opzichte van 2016 in alle categorieën gestegen. De omzet van boerderijwinkels is hierbij het hardst gestegen.
- Aandeel in landelijke omzetcijfers is bovengemiddeld.
- Covid-19 heeft geen negatieve impact gehad, juist positief door toegenomen vraag naar lokale producten.

Aantal bedrijven en omzet boerderijverkoop, 2016 - 2020 Regio Rivierenland

		Aantal bedrijven		Omzet (in mln. euro)		Aandeel 2020 in landelijke cijfers omzet (%)
		2016	2020	2016	2020	2020
Langs de weg	Groot	120	80	7	9,2	12,3
	Klein		80		0,4	7,3
Boerderijwinkel	Klein	100	80	6,8	4,4	13,3
	Middel		40		7,2	5,3
	Groot		12		5,8	7,1
Levering aan instelling, catering, horeca		5	nvt	0,125	nvt	nvt
Levering aan huis		nvt	5	nvt	0,25	1,0
Totaal (circa)		225	297	13,9	27,2	7,4

Recreatie

- Bij recreatie op de boerderij beperken we ons tot verblijfsrecreatie. Bij verblijfsrecreatie worden in 2020 bedrijven meegenomen met bijvoorbeeld B&B, een boerderijcamping, huisjes en groepsaccommodaties. In 2016 waren alleen cijfers van B&B voorhanden. Sommige bedrijven bieden hiervan meerdere vormen aan. Er zijn weinig bedrijven die aan dagrecreatie doen ('t Wilgje, Marienwaerd) waardoor de inschatting naar deze bedrijven direct herleidbaar is en daarom buiten beschouwing blijft.
- Bij de inschatting van de omzet per B&B is uitgegaan van gemiddeld 2,5 kamer met een totale omzet van circa 46.500 euro. Bezettingsgraad in 2016 geschat op 60% en door Covid-19 op 50% in 2020.
- Recreatie in alle vormen, maar met name groepsaccommodaties, heeft veel last gehad van COVID-19 in de jaren 2020-2021. Totale omzet komt in 2020 uit op 1,9 mln. euro.

Aantal bedrijven en omzet verblijfsrecreatie, 2016 – 2020 Regio Rivierenland

	Aantal bedrijven		Omzet (in mln. euro)		Aandeel 2020 in landelijke cijfers omzet (%)
	2016	2020	2016	2020	2020
B & B	19	17	1	0,8	4,9
Boerderij-campings	nvt	15	nvt	0,7	2,2
Huisjes/ appartementen	nvt	4	nvt	0,36	0,8
Groeps-accomodaties	nvt	3	nvt	0,07	0,8
Totaal	19	36	1	1,93	1,9

Agrarisch natuurbeheer

- Met Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) dragen boeren en overige grondgebruikers bij aan de biodiversiteit in de Regio.
- In de Regio wordt agrarisch natuurbeheer vormgegeven en uitgevoerd door drie agrarische natuurverenigingen: VANL-TCW (Tieler en Culemborger Waarden), ANV Lingestreek en de Capreton. Deze zijn aangesloten bij het Collectief Rivierenland.
- In 2020 waren er 192 agrariërs die een beheercontract hadden afgesloten bij het Collectief Rivierenland; ruim 2x zoveel als in 2016. Per deelnemer ging het gemiddeld om 7 beheereenheden en 5.600 euro vergoeding. Totale omzet gestegen naar 1,1 mln. Euro.
- Toename tussen 2016 en 2020 onder andere als gevolg van aanmelden van bufferstroken van het waterschap, omzetting aflopende SNL-a contracten naar ANLb en stapelen van beloningen door bijvoorbeeld meerprijs Friesland-Campina en On the way to PlanetProof-keurmerk.
- Voorkomende beheereenheden zijn onder andere randen langs akker- en grasland, kruidenrijk grasland, weidevogelbeheer en landschapselementen.

Aantal bedrijven en omzet Agrarisch natuurbeheer, 2016 – 2020 Regio Rivierenland

	2016	2020	Aandeel 2020 in landelijke cijfers (in %)
Aantal bedrijven	84	192	1,7
Omzet (in euro)	525.000	1.070.000	1,4

Boerderijeducatie

- Bij boerderijeducatie krijgen kinderen of jongeren les op de boerderij.
- In de Regio zijn circa 20 bedrijven (afname van 3 t.o.v. 2016) met boerderijeducatie waarvan 19 aangesloten bij de Stichting Boerderijeducatie Rivierenland. Zij beschikken over een keurmerk. Zie www.boerderijeducatierivierenland.nl.
- In 2020 hebben slechts 8 klassen een bezoek gebracht aan aangesloten bedrijven bij de Stichting. Dit lage aantal is het gevolg van Covid-19. Hierdoor zijn halverwege maart alle activiteiten stilgelegd. Deelnemende bedrijven ontvangen 125 euro per les. Subsidies zijn hiervoor beschikbaar. In 2019 bezochten ca. 75 klassen de boerderij. In 2022 zelfs boven dit aantal (omzet ca 10.000 euro).
- Boerderijeducatie levert voor deelnemende bedrijven nauwelijks directe omzet op. Het gaat om informatie overbrengen van de verzorging van dieren, fruitteelt, akkerbouwgewassen, paddenstoelen, teelt in de kas, bijen en bomen. Dit draagt bij aan de profilering van de agrarische sector.

Aantal bedrijven en omzet boerderijeducatie, 2016 – 2020 Regio Rivierenland

	2016	2020	Aandeel 2020 in landelijke cijfers (in %)
Aantal bedrijven	23	20	2
Omzet (in euro)	7.000	1.000	1

Aanbevelingen voor een vervolgmeting

- De CBS-Landbouwtelling geeft niet het volledige beeld bij diverse verbredingsactiviteiten van het aantal agrarische bedrijven met verbreding. Zie ook de nulmeting Regio Rivierenland en landelijke omzetmeting.
- Inventariseer voor een volgende meting welke extra bronnen en methoden behulpzaam kunnen zijn bij inschatting van aantal en omzet van de diverse verbredingsactiviteiten (bijv. Boerderijverkoop en recreatie). Zie ook deze meting. Zet hierop tijdig acties uit.
- De eerstvolgende inventarisatie vanuit de CBS-Landbouwtelling vindt plaats in 2023.
- Maak in de toekomst wederom gebruik van de inzichten uit de landelijke meting 'Kijk op multifunctionele landbouw' uit te voeren door Wageningen University & Research in opdracht van ministerie van LNV, vermoedelijk in 2024.
- De ontwikkelingen uit deze metingen gebruiken om de bestuurlijke ambities te monitoren en kracht bij te zetten.

Bijlage: Geraadpleegde personen

Zorglandbouw

Conny van Herwijnen - De Witte Schuur

Cees van Stiphout - Stichting Thedingsweert

Antoinette Bons - zorgboerderij KEI

Annemieke de Kock - zorgboerderij Hoog-Broek

Agrarische kinderopvang

Mathe van Goch - de Vrijbuiters

Jurgen en Annemarie Buijs - Natuurlijk Avontuurlijk

Agrarisch natuurbeheer

Marije Slijkhuis en Hermen Vreugdenhil - Collectief Rivierenland

Peter van Noord - landschapscoördinator VANL-TCW

Boerderijverkoop

Nicolien van Zeelst - IJSboerderij de Schoonheuvel

Wim de Heus - Landwinkel De Heus

Recreatie

Janneke Kranendonk - Boerenbed Hoeve de Pippert

Puck Bonnier - B&B Raafjeshof

Iris van Koeverden - Wilgje Buitensport

Boerderijeducatie

Ivonne Noordam en Janny van den Bogert-Hoeflaken
- bestuursleden boerderijeducatie Rivierenland

Meer informatie

Meulen, van der Harold, Marcel Vijn en Gabe Venema (2019). Nulmeting omzet multifunctionele landbouw Regio Rivierenland. Wageningen Economic Research Rapport 2019-09.

Meulen, van der, H.A.B. et al. (2022). Kijk op multifunctionele landbouw; Omzet 2007-2020. Wageningen, Wageningen University & Research, Rapport 2022-030.

Harold van der Meulen

harold.vandermeulen@wur.nl

+31 (0)317 484436

Marcel Vijn

marcel.vijn@wur.nl

+31 (0)320 291391

Wageningen Economic Research Rapport 2023-027

Projectcode 2282200745

Afbeeldingen:

pagina 1, 3: Regio Rivierenland en pagina 15, 17: Shutterstock.com

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen University & Research in opdracht van en gefinancierd door **Regio Rivierenland** – contactpersoon Marien Borgstein: borgstein@regiorivierenland.nl

